

Forfatter: Holberg, Ludvig

Titel: Epistola 31

Citation: Holberg, Ludvig: "Epistola 31", i Holberg, Ludvig: *Værker i tolv bind 1: Natur- og folkeret*, udg. af F. J. Billeskov Jansen, Rosenkilde og Bagger, 1969-1971, s. 50.
Onlineudgave fra Arkiv for Dansk Litteratur: <https://tekster.kb.dk/catalog/adl-texts-holb11val-shoot-workid57201/facsimile.pdf> (tilgået 19. april 2024)

Anvendt udgave: Værker i tolv bind 1: Natur- og folkeret

heller staae aabenbare Skrifte, og betale sine Leyermaals Bøder, end nyde Magister-Graden. Jeg vilde ikke ønske, at Bønderne vidste fuldkommeligen alle vore andre Idrætter og Studia; de vilde maaskee i saa Maade fatte høye Tanker om dem selv, og ringe om os andre, ja holde sig for gode til at gjøre os Hoverie og anden Tieneste. Du seer heraf, hvi jeg haver meere Behag i at omgaaes med Bønder end med Kiøbstæd-Folk, og hvi jeg er sociable paa Landet og misanthrope i Staden. Derforuden ere adskillige andre Ting paa Landet, som kand fornøye Sindet. Jeg finder Behag udi at see Jordens Grøde fremspire, og at indhøstes, at see Kiør og Faar gaae ligesom i Procession til deres Sammelpladse Morgen og Aften. Luften og Roelighed forsaarsager ogsaa, at min Helbred der er lidt bedre end udi Staden. Intet incommoderer mig paa Landet uden Sviin og Hunde. De førstes Selskab plager mig om Dagen, og de sidste forstyrre undertiden min Hvile om Natten, men det er tvende Nationer, som man maa holde noget til gode, i Henseende til deres Nytte: Thi Svinene føde os, og Hundene forsvare vort Gods og Eyendom mod Tyve. Hvis du engang vil besøge mig paa Landet, skal det være mig kiært, og maa du blive der saa længe dig lyster, helst om du, som jeg, uden Mad og Drikke kand leve af den pure Luft. Jeg forbliver etc.

EPISTOLA XXXI.

Til * *

Du beklager dig i dit sidste Brev, at du haver mistet din Hund Fairfax, hvilken du siger havde saadanne Qualiteter, at der fattedes intet uden Maalet og Skabningen, for at regne ham blant de fornuftige Creaturers Tall. Du meener, at hvis Cartesius havde seet samme Fairfax, han havde gjort en Stræg over sit Systema om Dyrenes Mecha-

nismo. Jeg for min Part er herudi ingen Cartesianer, skjønt jeg ikke med den Hidsighed fordømmer hans Lærdom, som nogle af vore Tidens Philosophi. Thi jeg haver ved nøye Efterforskning mærket, at til hvilken Meening udi det Spørsmaal om Dyrenes Siæle man henfalder, styrter man sig udi farlige Labyrinth; og at det derfor er sikkerst herudi at suspendere sine Tanker, saasom Knuderne ere ikke alleene u-opløselige, men end og farlige at røre ved. Saaleedes raade de sundeste saavel Theologi som Philosophi, saasom de paa begge Sider see ikkun halsbrækende Præcipicer, ikke uden Schyllæ og Charybdes. Og de, som med Monsr. Leibnitz og andre have herudi søgt at finde en Middelvej, have betient sig af saadanne Subtiliteter, saa at det er troeligt, at de ikke have forstaaet sig selv, end sige oplyset andre. Det er derfor og vil blive en Anstøds-Steen for den Menneskelige Fornuft, og kommer mig fore, at ingen større Vanskelighed udi den heele Philosophie forefalder. De Gamle have gjort sig stor Umage med at efterleede, hvorudi det Liv og den Qualitet, som findes hos Beesterne, og som haver noget tilfælles med Menneskernes Siæle, bestaaer. Men, saa mange Hoveder, saa mange Meeninger der om. Tvistighederne derom vare endnu, og ville de samme efter Anseelse neppe faae Ende. Man kand ellers henføre alle stridende Partier til tvende Hoved-Secter; hvoraf den eene følger Cartesii, den anden Aristotelis Lærdom. Ingen havde for Cartesii Tiid dristet sig til at gøre Dyr til blotte Machiner. Thi, endskjønt nogle af de gamle Philosophis have statueret adskilligt, som nærmede sig dertil, saa haver dog ingen gaaet saa vidt: Saa at Tvistigheden haver alleene været om meere og mindre fornuftige Siæle, eller rettere om det, som egentlig kaldes en fornuftig Siæl, og det som alleene kand kaldes Liv (*anima sensitiva*). Den store Philosophus Renatus Cartesius fandt, at hvilken Meening man fulte, saa var den farlig for Religionen: Thi saasom han intet Medium vidste imellem død Materie og en levende Aand, saa holdt han for, at, naar man tillagde Dyrene saadant Liv, tillagde

man dem ogsaa Siæl, og Conseqventer Udødelighed, ja at Forskiellen imellem Dyrs og Menneskers Siæle bestod alleene udi meer og mindre Fuldkommenhed, hvis differente Virkninger man kunde tilskrive Legemernes Organis, hvorudi Siælene operere. Herudover er han henfalden til den bekiendte Lærdom, hvorved Dyrene frakiendes Aånd, og blive giorte til blotte Machiner. Ingen Lærdom kand synes mere paradox: Men den blev af mange med Begierlighed antagen, efterdi man holdt den for det eeneste Middel, for at hindre, at Menneskers Siæle ikke skulde confunderes med Dyrenes, hvoraf en Følge blev, at de eene saavel som de andre enten maatte være Materielle, eller begge aandelige og Conseqventer udødelige. Derimod have mange gjort sig Umage med at igiendrive denne Lærdom, betienende sig af Argumenter, som tages af Dyrenes Qualiteter, efterdi man hos dem finder Glæde, Bedrøvelse, Begierlighed, Afskye, Venskab, Had, Ihukommelse, og andet, som ikke kand tillegges Machiner: Ja nogle have gaaet saa vidt, at de hos Dyrene ogsaa have fundet Tegn til Religion. Dette u-anseet have dog Cartesianerne hængt ved deres Meening, sigende, at, hvis man tillegger Beesterne Kundskab, ødelegger man alle de Beviisligheder, som kand anføres om de Menneskelige Siæles Udødelighed; og at de, som søge at bestride denne deres Lærdom, kand ansees, som Epicuræer, hvilke, for at opofre Religionen, gjøre Menneskets Siæle lige ved Beesterens. Disse derimod søge at befrie sig for saadanne Beskyldninger, ved at statuere en Forskiel (differentiam specificam) imellem Dyrs og Menneskers Siæle. Men Cartesianerne holde for, at meer og mindre løser ikke Knuden; efterdi deraf ikke andet flyder, end at Dyrs og Menneskers Siæle differere alleene udi meer og mindre Fuldkommenhed; Ja, der findes de, som vise, at jo større Qualiteter, der antegnes hos Dyrene, jo meere styrkes Cartesii Lærdom derved: For Exempel: En Fugl, mod Tiden, at den vil føde, laver med Konst og Behændighed til et Reede, som kand være beqvemt for Ungerne; Da en Pige

derimod, der om ingen Fødsel haver hørt, og ingen Barsel-Seng seet, vilde bilde sig ind, at hendes Frugtsommelighed ikke var andet end en Hævelse, som forarsagedes af en Svaghed, og bereedte sig hverken paa Fødsel eller Barsel-Seng. En Høne, skjønt den aldrig haver seet en anden at føde, veed dog, ligesom af Indskydelse, at Unger ville af Æggene fremkomme, item at saadant befordres ved at holde dem varme. En Myre samler paa Proviant til Vinter-Føde, og henseer til tilkommende Tiid; hvilket intet Menneske uden foregaaende Erfaring vilde rinde i Sinde. En Stork forlader et Land paa visse Aarets Tider, for at henbegive sig andensteds, hvor Luften er den tienligere, da intet Menneske, uden foregaaende Underviisning saadant veed, eller kand sige, hvor Sønden, Norden, Østen eller Vesten er. Jeg vil forbigaae at tale om de forunderlige Ting, som mærkes hos Bier, Castorer og andre Dyr. Med et Ord at sige: Det synes, at Dyrene vide ikke alleene forbigangne, men ogsaa tilkommende Ting og Hændelser; saa at deres Videnskab udi visse Ting er større end Propheters, ja Englers Kundskab: Hvorudover dette tiener heller til Beviis paa, at de, som Machiner drives af en anden Magt; Thi at mange af deres Idretter ikke grunde sig paa Fornuft og egne Reflexioner, sees deraf, at, saa snart Dyrs eller Fugles Unger ere komne i den Stand, at de kand føde sig selv, kiende Forældrene dem ikke meere. Man seer heraf, at de herligste Egenskaber, som om Dyrene anføres for at bestride Cartesii Lærdom, heller styrker end svækker den, og at de derfor gaae best til Verks, som tage deres Beviisligheder udaf anden Slags Bevægelser, som de have tilfelles med Mennesker, og som tilkiendegive, Begierlighed, Frygt, Ihukommelse etc. Saaledes naar en Hund engang er bleven straffet, for at have staalet Mad, tager han sig en anden Gang vare, og tvinger sin Graadighed, af Frygt for paafølgende Straf: saa at man heraf seer Tegn til Ihukommelse og Frygt, for hvilken den tilside setter sin Begierlighed. Dette og meget andet af samme Natur kand anføres for at vise, at Dyrene ingen

Machiner ere; Og kand jeg ikke see, hvorledes Cartesianerne kand bøde for sig mod saadanne Piile. Er derfor klart, at hvilket Parti man tager, enten man slaar sig til Aristotelis eller Cartesii Sect, indvikler man sig udi Vanskeligheder, hvor af man ved intet Midde kand udrede sig. Det verste er, at et hvert Parti, som driver for stærkt paa sin Lærdom, underkaster sig den samme Eftertale af Ugudelighed og Atheisterie, som den eene Sect bebrejder den anden. Begge foregive, deres Lærdom at sigte til Religionens Forsvar. Aristotelici sige i den Henseende, at, hvis GUD kunde skabe saadanne Machiner, som man foregiver, de u-mælende Creature at være, saa kunde han og skabe andre ligesaa fuldkomne, som Mennesker; hvoraf en Følge blev, at Mennesker ogsaa kunde være puur Materielle, saa at hos dem intet distinct Væsen fra Legemet var meere, end hos Dyrene, men at begge Slags Creature ved Døden var en lige total Undergang underkastede. Men de i Agt tage derhos ikke, at Cartesianerne søge at bestride dem med deres egne Vaaben. Thi de sige, at saasom der er intet Medium imellem Materie og Aand, og at Siæl eller Aand ikke kand forgaae, saa følger deraf, at man confunderer Menneskers med Dyrenes Siæle; hvilket er ugudeligt, og strider mod Religionen: Iligemaade, at intet kand være u-rimeligere for Fornuften, end at gjøre Dyrenes Siæle udødelige, helst naar man betragter, at ikke alleene hver mindste Insect, hver Mide udi en Ost, men end ogsaa de u-tallige mange smaa Dyr, som man ikke kand see, uden ved Microscopia, maae have deres Siæle, hvis de ere levende, og bestaae af andet end organiseret Materie. Saaleedes styrte begge Partier sig udi lige Uleiligheder, og man af begges Argumenter kand trekke lige farlige Conseqvenser mod Religionen. Det er i den Henseende, at nogle af vore Tidens store Philosophis have arbejdet paa at udfinde en Middelvej imellem den Scholastiske og Cartesianske Lærdom, hvoraf den første viser en Influence af Legemet paa Siælen, og af Siælen igien paa Legemet; Den anden derimod en Assistance, som kaldes

Causalitas Occasionalis. Den store Philosophus Leibnitz haver fornæmmeligen saadant foretaget sig, og søgt at løse Knuden ved den saa kaldede Harmonia Præstabilita. Men denne hans Hypothesis haver hæftigen været anfægtet, ikke alleene af Theologis, saasom de have mærket, at den sigter til at indføre en fatal Mechanismum, hvilken ogsaa kand strekke sig til Mennesker, og betage dem den fri Villie; men endogsaa af Philosophis, hvilke gjøre mange Indvendinger der imod, saa at Knuden derfor er endnu ikke løst. Samme store Mand kand holdes for at have været lykkeligere udi den Vanskelighed, som gjøres om Dyrenes Siæle, hvilke man ikke kand gjøre til intet, hvis de ere Siæle, som med Materie ikke kand forgaae, ey heller gjøre udødelige i Henseende til deres u-endelige Multiplication ved Avlingen: Thi udi en Fisk, for Exempel, kand ligge nogle 1000 andre, og consequenter lige saa mange u-dødelige Siæle. Han statuerer, at GUD fra Verdens Begyndelse haver skabt alle Legemers Former, og i Følge deraf alle Dyrs Siæle: At disse Siæle fra den Tiid stedse subsistere foreenede med den første organiserede og subtile Materie, hvor udi de ere satte, saa at Dyret, eller et hvert organiseret Substantia dannes ikke, eller haver sin Begyndelse paa den Tiid, som vi meene, og at dets tilsyne værende Fødsel er ikke andet end samme organiserede Væsens Udbreedelse og Fremvext. Følger saa her af, at der er hverken Generation eller Destruction, hverken Fødsel eller Død, men alleene en nye Forøgelse og Tilvext af det samme Væsen, hvilket bliver tilbage naar Dyret siges at døe; saa at det er ikke alleene samme Siæl, men endogsaa samme subtile Materie, hvormed den er foreened, hvoraf et nyt Dyr dannes, eller rettere, som igien forøges, og bliver til det, som vi kalde et nyt Dyr, efterdi det første organiserede Væsen ved Døden ikke forgaaer, men alleene taber de Parter af Materie, hvor af den er forøget, og som den igien bekommer ved en nye Fødsel. Han søger at gjøre dette rimeligt af visse Fluer og Insecter, hvilke, efter at de længe have været døde og nedgravne, komme til Live

igien. Naar saa er, flyder af denne Gisning, at alle Dyr og Insecter, som nu ere, have været fra Begyndelsen de samme, og at Tallet er hverken større eller mindre end det var ved første Skabning. Til denne Meening er han falden, for ikke at til intet gøre Dyrenes Siæle, og for at besvare den Vanskelighed, som gøres mod deres uendelige Multiplication. Man maa bekiende, at Indfaldet er heel sindrigt, og et Foster, som er saadan subtil Hierne værd: Men det vil blive vanskeligt at faae Mennesker i Hovedet en Art af Legemets og Siælens Opstandelse hos Dyrene, helst saasom der ere alt for mange af den Saducæiske Sect, hvilke end ikke kand begribe, hvorledes Menneskers pulveriserede Legemer kand komme til deres forrige Skikkelse igjen, og derfor udstrække Opstandelsen alleene til Siælene. Denne Lærdom kommer mig ellers for at have en liden Overeensstemmelse med den Meening Jøderne have om et lidet Been udi Menneskets Legeme, som ikke kand forgaae, og hvorved en vis Jøde siges at have villet bevise Legemets Opstandelse mod Keyser Adrianum. Manasses Ben Israel taler omstændigen om dette Been, og siger, at David efter nogles Meening melder derom med disse Ord: *Han bevarer alle hans Been, at ikke eet af dem skal sønderbrydes.* Beenet bliver gemeenligen kaldet Luz; men faa kiende det nu omstunder; Og er det troeligt, at Herr Leibnitzes uforgængelige Materie vil have samme Skæbne. Af ovenanførte sees, hvor vanskeligt og farligt det er at indvikle sig i disse Tvistigheder, efterdi, hvad Partie man tager, støder man an paa Skier og Klipper; Og de største og subtileste Hoveder, som have arbejdet paa at finde en Middelvey, have efter udstandet Arbejde efterladt sig Knuderne uløse: Det er derfor best herudi at tilstaae sin U-videnhed, og at suspendere sine Judicia. Jeg forbliver etc.

EPISTOLA XLIV.

Til **

Jeg ønsker dig til Lykke formedelst din Forfremmelse til Dommer-Embedet. Du selv giver tilkiende Bekymring derover, og meener, at du for tilig er bleven Assessor udi en Ret. Jeg priser din Bekymring; thi den viser, at du kiender dig selv, og at du haver Embedets Vigtighed for Øyene; og hvad din Ungdom angaaer, da støder jeg mig ikke derover, saasom Erfarenhed viser, at unge Personer ere allerbequemst udi de Rette, hvor Dom strax skal afsiges: Thi, saasom de hastigere fatte Historien af en Sag, end de gamle, og Ihukommelsen hos dem er bedre, saa kand de altid nogenledes acquitere sig, da de Gamle derimod, som hverken have den hastige Perception, som i saadanne Rette udfordres, ey heller Ihukommelse til at beholde alle Sagens Momenta i Hovedet, som efter Orden skal opregnes, ofte, naar Dom skal afsiges, blive stumme, og maa referere sig til andres Vota. Forsøg ikkun at fortælle en vidtløftig Historie for en Ung og for en Gammel tillige, og see saa til, om den første ikke skal recitere den langt bedre end den sidste. Efterdi nu dette er af saadan Beskaffenhed, saa kand en ung Dommer, hvis Begreb og Ihukommelse er i sin Vigueur, gemeenligen udi en Ret, hvor Sagerne ikke optages til Doms, sige noget, da en gammel derimod, som ikke paa staaende Foed fatter Sagens Historie, kand med all sin Skiønsomhed sige slet intet. Samme Beskaffenhed foraarsager, at de stærkeste Landsdommere kand blive de sletteste Assessores udi deslige Rette, ligesom de, der holdes for de dueligste Assessores, kand blive de sletteste Landsdommere. Jeg siger dette gemeenligen, saasom der er ingen Regel uden Exception. Men, saasom Regelen er fast almindelig, saa glæder jeg mig lige saa meget over at høre, at en Ung er bleven Assessor udi saadan Ret, som at en gammel Mand er